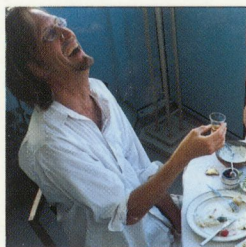
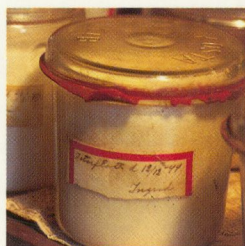
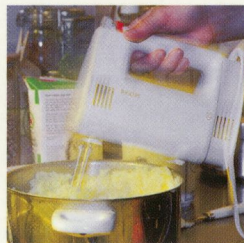
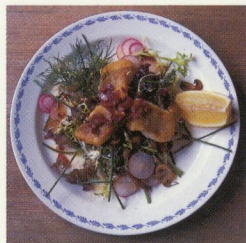
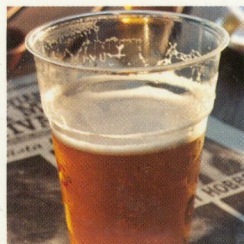
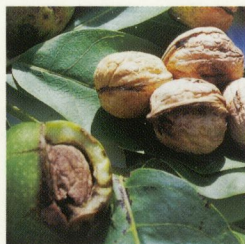
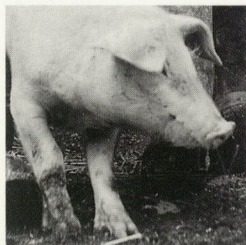

GOTT OM MAT

Nordiska museet

Gott om mat

FATABUREN 2001

Gott om mat

Nordiska museets och Skansens årsbok 2001

Fataburen 2001
Nordiska museets Förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör Birgit Brånvall
Omslag och grafisk form Göran Eklund
Omslagsbilder detaljer av bilder i boken

Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2001
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 477 0

Annette Rosengren är intendent vid Nordiska museet. Texten bygger på hennes forskning kring hemlösa kvinnors liv i Stockholm i dag. Personnamnen Birgitta, Anita, Magdalena och Maria M. är pseudonymer. Materialet sammanställs nu till en bok.

Mjolk och kanelbullar

Notiser från de hemlösas sfär

Annette Rosengren

Vispgrädde, ostkaka och jordgubbssylt, mjölk och kanelbulle, cocaola och wienerbröd, frukt, hamburgare. Allt är mat – föda – som kvinnor i hemlöshet associerar till när de talar om den extrema bostadslöshet som uteliggarlivet innebär. När man inte har någon annanstans att sova än i bilar, källare, vindar, skyddsrum, skjul. Då skall det vara något färdiglagat, billigt, näringsrikt, och som går fort att hitta, köpa och äta eller ta med sig. Ingenting man sitter och sakta avnjuter vid ett middagsbord. Det skall smaka bra, visst, men matens viktigaste funktion är att ge näring och energi. Kroppen måste få näring för att överleva!

Mjölk är nyttigt, och det skall helst vara röd mjölk. Fett är bra för kroppen. Kaffe är stimulerande och gott men går inte att laga eller ta med sig. Cocaola går lika bra, det är också uppiggande. Wienerbröd innehåller socker och ger energi. Hamburgare finns runtom ute på stan, och hellre det än varm korv om man har pengar. Man blir mättare och det är näringsrikare. Lättuggat skall det också vara, för många hemlösa har dåliga tänder.

Många gånger har man gått runt på gatorna och gråtit, berättade Maria M. Allt har känts hopplöst. Men så har det kommit nån och stuckit till en en tjugolapp. Och då har man kunnat gå in på en 7-Eleven och köpa en öl eller något att äta. Och sedan har man orkat ett tag till. För det gäller att bryta den där känslan av hopplöshet.

Det finns ungefär 10.000 människor i Sverige som definieras som hemlösa i den bemärkelsen att de inte har något varaktigt

ställe att bo på, och inte har några ekonomiskt och socialt användbara resurser att luta sig mot för att få en godtagbar bostad. De flesta bor i stället tillfälligtvis hos vänner eller bekanta som har någon form av bostad, eller bor de på institutioner för hemlösa, i hopp om att så småningom få egen lägenhet. 3.000 av dem lever i Stockholm, ett lika stort antal som det finns renskötande samer i Sverige. En märklig jämförelse, kan det tyckas, men den antyder, hoppas jag, nödvändigheten av att uppmärksamma och fördela resurser också till fåtalet i ett lands befolkning.

Som hemlös äter du alltid mat som någon annan har lagat åt dig, och som uteliggare är det inte ens säkert att du äter varm mat varje dygn. Men det hör till uteliggares överlevnadskunskaper att veta att kroppen måste ha näring för att orka överleva. Att den behöver fett och proteiner. Liksom att veta var i staden det serveras billig eller gratis mat. Maten på institutioner och härbärgen är ofta mat som varstans annars i samhället: pasta, grytor, wokad mat, köttbullar, gratinerad fisk. Sällan hela köttstycken och aldrig dyrbar mat. Men ofta god och vällagad.

Skall vi träffas på Ny Gemenskap på söndag och ta en bit mat tillsammans, föreslog Magdalena några gånger under det nya årtusendets första vinter. Vi hade känt varandra i närmare ett år och träffats på institutioner, när Magdalena bodde där, och ute på stan när hon bodde på natthärbärke. Ny Gemenskap är varmt och maten är god även om miljön är lite för stökig i hennes ögon. Men det var det enda ställe hon kunde föreslå utan att samtidigt tvingas be mig att betala för maten. En tia till mat kunde hon skaka fram. Ny Gemenskap är ett av de ställen för hemlösa i Stockholm som drivs av en frivilligorganisation. Det har funnits i över trettio år. Här serveras varm mat och underhållning på söndagskvällarna. Halv sex ställer hungriga uteliggare upp i kö för det efterlängtade målet, som kan vara den första lagade mat de äter på flera dagar. De flesta i kön är män i olika åldrar, men några kommer i sällskap med sin kvinna, och några kvinnor kommer ensamma. Söndagskvällarna på Ny Gemenskap är upp-

skattade. Stora portioner av vällagad, näringsrik och lättuggad mat, tillagad av frivilligarbetare som åtar sig regelbundet söndagsarbete. Som kocken Bertil, och Gunnel, Ingegerd och Peter. Köttbullar, kalops, kokt höns, sås till potatisen, potatismos, ugnstekta falukorv med mos. Måltidsdricka till, och senare kaffe med bulle. Däremellan underhållning. Och så röka ute i rökrummet eller ute på gården. En del är så trötta att de somnar på golvet, lägger sig att vila ett par timmar. Eller låter huvudet sjunka ner mot bordet. De är trötta för att de har sovit illa på natten, kan-

ske gått timme efter timme, eller blivit utkörda från en källare.

I allmänhet har de som är hemlösa blivit vräkta på grund av hyresskulder eller för att de har beskyllts för att störa grannarna. De kan innan dess ha befunnit sig i en riskzon och tillhört samhällets svaga grupper. Under 1990-talet har det blivit allt svårare att få ett eget kontrakt igen och hemlösheten kan ha fortsatt år efter år. Bostadsbolagen är numera inte längre skyldiga att bistå kommunerna med lägenheter och de ställer högre krav på nya hyresgäster än de gjorde för tio år sedan. I samhällskritiskt

perspektiv kan man säga att detta är ett sätt för samhället att putta ut människor som inte riktigt passar in, en liten ingrediens i det tvåtredjedelssamhälle som nu sakta tränger in i Sverige. Så blir i stället den egna lägenheten ersatt av en bostad man hyr av socialtjänsten, eller ett rum på inackorderingshem eller rum hos stiftelsen Hotellhem, alltså motsvarande gamla tidens ungkarls-hotell. Vid en och samma tidpunkt brukar närmare en femtedel av de hemlösa vara uteliggare. Insvepta i filter, täcken, kläder och tidningar sover de i bilar, i skyddsrum, i källarprång, uppe på vindar, i bergrum, ibland på allmänna toaletter, emellanåt över varmluftsgaller intill affärsstråk. På sommaren i tält och tillfälligtvis på bänkar eller under buskar i parker. Ibland kan de vakna och finna att Stadsmissionens nattbuss har passerat och ställt en plastpåse med cocacola och smörgåsar bredvid.

De flesta är män, men en del är kvinnor. Och kvinnorna håller sig prydliga. Det är svårt att tro att de i värsta fall kan ha tillbringat natten i en håla intill ett järnvägsspår. De kan ha varit hemlösa i flera år, och uteliggare periodvis som en följd av att institutionernas krav på skötsamt leverne är större än man klarar av. Kraven är hårdare än för dig och mig som har våra lägenheter. Vi kan ta oss en flaska vin på lördagskvällen, eller dricka lite rödvin till maten varje kväll om vi vill. Vi kan ha gäster efter tio på kvällen och själva vara borta sent utan att ha planerat och anmält det i förväg. Det kan i allmänhet inte den som bor på Stockholms stads institution för hemlösa. Behovet av mer toleranta övergångsbostäder är därför stort. Uppemot en fjärdel av de hemlösa är kvinnor. Kvinnornas andel har ökat under senare år, och så även de som är psykiskt sjuka.

Birgitta bodde under vintern 1998–99 under flera månader ensam i ett bergsrum mitt i city, vintern efter bodde hon med sin man en tid i hissrummet i ett stort hus i en förort, en tid i olika källare på Södermalm, en tid i en gammal Volvo 245:a. Eller Anita, som bodde i källare och på toaletter vintern 1999–2000.

Frukost och dagens lagade mål mat åt de på Klaragården i city (Stadsmissionens daghärbarge för hemlösa kvinnor) eller Bryggan på Södermalm (Convictus daghärbarge för hemlösa). Men det är inte alltid kvinnorna och männen kommer till frivilligorganisationernas daghärbärgen, och då är det snabbmat från kiosker, pressbyråer och småaffärer som gäller. Om man har pengar.

Många blir så småningom mycket beroende av alkohol och/eller droger. För att orka, för att må bättre, för att få mod, för att överleva en dag till. En del narkotika, som det i Sverige så utbredda amfetaminet, ger energi och dämpar hungerkänslorna effektivt. Den som är rejält påtänd av amfetamin varken äter eller dricker, det blir inte av och man är inte hungrig, inte törstig. Men kroppen försvagas och torkar ut. Andra amfetaminister använder drogen i mindre skala och som en form av självmedicinering mot allvarlig depression. De äter och dricker som andra människor, och det märks inte att de är drogpåverkade.

Kvinnor har traditionellt och mycket mer än männen identifierat sig med hem och familj. När de förlorar sina hem, förlorar de inte bara ramarna för ett privatliv och familjeliv utan också möjligheten att identifiera sig med en utbredd kvinnokompetens – som att kunna laga mat. En del kvinnor har aldrig varit intresserade av matlagning, men andra kan många år efter att de har blivit hemlösa tala om glädjen som fanns i att samla barn och vänner kring ett middagsbord med mat som de själva hade lagat. Återigen andra gör handfallna försök att laga mat eller bistå vid matlagning när de är på besök hos vänner med lägenhet eller bor hos ensamstående män med bostad. Och självförtroendet, det kan vara skört som tunt glas eller borta som smält is.

vispgrädd
ostkaka och jordgubbssylt
mjölk och kanelbulle
cocacola och wienerbröd
frukt
hamburgare